

OEK
DE MAGIE
VAN HET BEELD
DEJONG

Voor Jeanne, met wie ik de berg van Cézanne beklom

OEK

**DE MAGIE
VAN HET BEELD**

DE JONG

WBOOKS

INHOUD

De magie van het beeld
6

'Do you feel the breeze?'
11

Winter in Istanbul
13

**De badkuipen
op Piazza Farnese**
16

Een ontmoeting met Chopin
19

Lift naar het schavot
22

Mysterieuze alledaagsheid
25

Het enigma van de steen
28

Noorda in New York
32

Muze van Matisse
35

Hun eerste moord
38

**Een prachtige ziel in een
onaanzienlijk lichaam**
43

Vrouwen van de zee
45

Op de berg van Cézanne
48

Drie pagina's in *Life*
51

Portretten van de tijd
54

Sempre Sicilia
59

Het imago van Karel Appel
61

Zwarte lavasteen
64

Heimwee naar Friesland
67

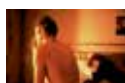
Raadselachtige erotiek
70

Een meester van het licht
74

De kunst van het lopen
77

Het intieme fotograferen
80

Mijzelf zijn, meedogenloos
85

Een nieuw beeld
87

Partizaan en sjamaan
91

Een lefgozer in 1594
95

Sleepers
97

Het stille van paarden
100

De cultus van het atelier
103

Vader en zoon
106

De rivier, het getij
109

De intensiteit van Westerik
113

Van Gogh in filmbeelden
115

De vrouw die nee zegt
119

Het lam van Zurbarán
121

Leven in het verborgene
124

Dronken van het licht
128

Zeevlam
131

De kracht van de herhaling
134

Natte kasseien
138

Tederheid
141

**Een hedendaags
historieschilder**
144

Verantwoording 148

Afbeeldingen 149

'Do you feel the breeze?'

Eindelijk heb ik het uitgezocht: het verhaal achter een van de beroemdste foto's van de twintigste eeuw – Marilyn Monroe (1926–1962) in haar opwaaiende jurk op een luchtrooster van de metro in New York.

15 september 1954, één uur 's nachts, ergens op Lexington Avenue. De straat is afgezet voor opnames voor *The Seven Year Itch*. Het script van de film is gebaseerd op een toneelstuk dat met veel succes is opgevoerd op Broadway. Een man stuurt zijn vrouw en kind de stad uit om te ontkomen aan de hitte en krijgt een affaire met het mooie meisje dat boven hem woont, gespeeld door Marilyn Monroe met de bekende mengeling van quasi-onschuld en wulpsheid. Als haar tegenspeler is met opzet een niet-knappe man uitgekozen: Tom Ewell, een gewone kerel met wie elke Amerikaanse man zich zou kunnen identificeren. Op een avond gaat het tweetal naar de bioscoop. Tom draagt een pak met stropdas en een hoedje dat hij achterop zijn hoofd heeft geschoven, omdat dat een grappige indruk maakt. Marilyn is gekleed in een ravissante witte jurk.

Aan het begin van de fameuze scène komt het tweetal de bioscoop uit, napratend over de film, en drentelt over het trottoir, waarin langs de rand luchtroosters van de metro zijn aangebracht. Op de achtergrond zien we de etalages van juwelier Henry Steig en Wright's Food. Marilyn zegt met haar kinderstemmetje dat ze eigenlijk wel te doen heeft met het monster in de film, het monster van de Blue Lagoon. Want het monster was eenzaam, hij had gewoon behoefte aan wat afhankelijkheid, 'someone who needed him, someone who wanted him'. Tom hoort het welwillend aan. Dan ontdekt ze de luchtroosters in het trottoir en gaat erop staan. Ze voelt de luchtstroom langs haar blote benen glijden en roept verrukt: 'Do you feel the breeze? It's delicious!' Dan begint het opwaaien van haar jurk en haar beroemde dans op het rooster.

Rondom de filmset hebben zich duizenden mensen verzameld en vooraan staan tientallen fotografen met hun camera's. Filmmaatschappij Twentieth Century Fox heeft veel ruchtbaarheid gegeven aan deze pikante opnames met Monroe om een hype rond de film te creëren. Zij is op dat moment dé seksgodin in de USA. Kort tevoren heeft zij naakt geposeerd voor het eerste nummer van *Playboy*. De jurk is speciaal voor deze scène gemaakt, er ligt

Demetrius 1650 A.D. 2017

Een prachtige ziel in een onaanzienlijk lichaam

Het best gedocumenteerde gezicht van de zeventiende eeuw is ongetwijfeld dat van Rembrandt. Maar liefst tachtig zelfportretten zijn er van hem bekend. Niemand in die eeuw, zelfs geen enkele vorst, is zo vaak afgebeeld. Zijn eerste zelfportret schilderde Rembrandt op zijn tweeëntwintigste en het laatste op zijn drieënzestigste, niet lang voor zijn dood. Miljoenen mensen zijn vertrouwd met zijn pafferige gezicht met de kleine ogen, het vlossige haar, zijn niet bepaald fraaie neus, zijn ongezonde huid. Rembrandt observeerde zichzelf scherp en meedogenloos. Dat hij een onaantrekkelijk gezicht zo vaak heeft afgebeeld, wijst erop dat hij als kunstenaar gericht was op waarachtigheid, niet zozeer geïnteresseerd in het uiterlijk als wel in het innerlijk van wie hij afbeeldde.

Ondanks de tachtig zelfportretten blijft het moeilijk je een voorstelling te maken van Rembrandts verschijning. Hoe zag hij eruit en hoe gedroeg hij zich als hij een kroeg in de Jordaan binnenkwam of het stadhuis van Amsterdam? Was hij de extravert van zijn vroege werk, de introvert van zijn latere werk? Was hij een man van brede gebaren, was hij joviaal? Of was hij, ondanks zijn kennis van de wereld en zijn zelfbewustheid als kunstenaar, toch een licht verlegen figuur? Op de zelfportretten toont Rembrandt zichzelf altijd in een bepaalde rol, al dan niet exotisch gekleed. Zelfs als hij zichzelf schildert met zijn geliefde Saskia op zijn knie en lachend het wijnglas heft, zien we hem in een rol.

Maar er bestaat een klein, geëtst zelfportret dat een zeldzaam informele Rembrandt toont. De ets lijkt snel gemaakt. Hij is gedrukt op kostbaar Japans papier, wat betekent dat Rembrandt er waarde aan hechtte. De meester is hier begin vijftig. We zien hem in close-up, vlak voor de spiegel, met een etsnaald aan het werk. Hij draagt geen fraai kostuum, maar een schildersjak dat bij de hals openstaat. Zijn schildersmuts staat slordig op zijn hoofd, zijn haar komt er onderuit. Hij heeft een zachte en peilende blik. Op grond van de forse onderkin, de schouderpartij en de borst in het open hemd kreeg ik het gevoel dat Rembrandt een vrij kleine en gezette man met driftige gebaren moet zijn geweest.

Op de berg van Cézanne

Cézanne is een van de schilders naar wiens werk ik veel heb gekeken. Toen ik voor de eerste keer in Parijs kwam waren mijn grootste ervaringen: de metro én een aantal grote stillevens van Cézanne in het Musée de Jeu de Paume. In de metrotunnels reden toen nog wagons met houten banken en zitplaatsen die waren gereserveerd voor ‘mutilés de guerre’, oorlogsinvaliden – zo lang is het geleden dat ik voor het eerst in Parijs was.

In mijn werkhut op het Franse platteland hangt een reproductie van Cézannes *Perziken en peren* uit 1890-1894. Je ziet, alsof je er vlak voor staat, schuin van boven een eenvoudige tafel met zo'n laatje voor bestek, een verfrommeld wit tafelkleed met een rode bies langs de randen, een elegante witte suikerpot, een waterkan die met bloemen is beschilderd, een bord met perziken en een aantal peren los op het kleed. Het geheel maakt een ordeloze indruk, maar is juist daardoor zeer levend. Op de achtergrond het onderste deel van een driepotige tafel en de hoge donkerblauwe plint van Cézannes atelier in Aix.

Het schilderij ontroert me door een nooit geheel te ontwarren samenstel van eigenschappen dat we ‘een Cézanne’ noemen: de eenvoud, die iets onhandigs heeft, de zachte blozende vruchten, zeer karakteristiek voor Cézanne, de gedrongen perspectief, het half-abstracte van sommige passages en het onaffe of quasi-onaffe van het schilderij. Cézanne heeft eenzelfde eenvoud als Van Gogh, maar schildert verfijnder, subtieler. Wat mij altijd het meest raakt in een Cézanne is simpelweg de toets: de manier waarop de verf is opgebracht, het aarzelende en zoekende handschrift van deze solitaire man.

Mont Sainte-Victoire, Aix-en-Provence, Frankrijk

Bijna twintig jaar na die eerste blik op een Cézanne huurde ik met mijn geliefde een huis in de Provence, aan de voet van de Luberon. We bleven er zes weken. Dagenlang verkenden we het landschap van Cézanne rond Aix, steeds in het zicht van de Mont Ste. Victoire, de berg die hij zo vaak heeft geschilderd en getekend. In Aix bezochten we het atelier dat Cézanne – welgesteld dankzij de erfenis van zijn vader – aan de toenmalige rand van de stad liet bouwen. Het is een eenvoudig huis in Provençaalse stijl. De hele bovenverdieping is atelier, een hoge ruimte van zes bij acht meter met een glazen wand op het noorden

Partizaan en sjamaan

Het is 1975. In een galerie in Kopenhagen zit een jonge vrouw naakt voor een publiek en begint haar lange, donkere haren te borstelen. Ze gebruikt een borstel en een kam. Je hoort de borstel door haar haren gaan. Het is zo'n borstel van toen met metalen pinnetjes en een rubber bolletje erop. Aan de kam ontbreken flink wat tanden. De vrouw borstelt in een wisselend tempo. Aanvankelijk wordt het langzaam en haast peinzend gedaan – een vrouw na het bad. Maar geleidelijk aan gaat het sneller, tot het vinnig en venijnig wordt, woest, bozig, gewelddadig. Gekweld tilt ze haar borstelende handen en dikke bos haar omhoog. Dan zakt het tempo. Een adempauze. Je ziet de vrouw steeds in close-up. Je hoort haar kreunen als het borstelen pijn doet. Je hoort haar hijgen en steunen als er snel en vinnig wordt geborsteld en gekamd. Van tijd tot tijd hoor je haar ook iets zeggen. Ze zegt: 'Art must be beautiful. Artist must be beautiful.' Ze borstelt haar haren over haar hoofd heen, haar gezicht verdwijnt erachter. Ze komt tot rust. En begint opnieuw. Ze schraapt met borstel en kam over haar wangen en oogleden. Ze doet zichzelf pijn. Het borstelen wordt weer feller, heftiger, intenser. Ze vertrekt haar gezicht. Meer dan een uur gaat dat zo achter elkaar door.

Dit is een beschrijving van de video van een performance van Marina Abramović (geb. 1946): *Art Must Be Beautiful, Artist Must Be Beautiful*. De video is te zien op YouTube (duur 13.56). Het is Abramović' eerste op video geregistreerde performance.

In 1975 was Abramović net vanuit het communistische Belgrado – waar ze op haar achtentwintigste nog bij haar dominante moeder woonde en 's avonds om tien uur thuis moest zijn – naar het kosmopolitische Amsterdam verhuisd, waar in kunst en leven zo ongeveer alles mogelijk was. Veel internationale kunstenaars kwamen voor korte of langere tijd naar Amsterdam, grote Amerikaanse kunstenaars exposeerden graag in het Stedelijk Museum. Abramović ontmoette er de Duitse fotograaf Ulay met wie zij een relatie begon en jarenlang baanbrekende performances maakte. Performance was in de jaren zeventig een nieuwe kunstvorm. Body Art heette het toen ook wel. Het lichaam als materiaal voor een kunstwerk. Dat was Abramović op het lijf geschreven.

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

Vormgeving

Riesenkind

© 2021 Oek de Jong / WBOOKS Zwolle
Alle rechten voorbehouden. Niets uit
deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand, of openbaar gemaakt,
in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door foto-
kopieën, opnamen of op enige andere
wijze, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de
rechten met betrekking tot de illustra-
ties volgens de wettelijke bepalingen te
regelen. Degenen die desondanks menen
zekere rechten te kunnen doen gelden,
kunnen zich alsnog tot de uitgever
wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars
aangesloten bij een CISAC-organisatie is
het auteursrecht geregeld met Pictoright
te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2021.

 WBOOKS

ISBN 978 94 625 8445 7
NUR 646

Mini-essays over kijken naar kunst

In *De magie van het beeld* verzamelt Oek de Jong zo'n veertig korte stukken over kunst en kunstenaars, die hij schreef voor *Museumtijdschrift*. Over een intieme ets van Rembrandt, de bekende foto van Marilyn Monroe op het lichtrooster van de metro, een cirkel in de Sahara van Richard Long, foto's van Nan Goldin, Saul Leiter, Weegee en Koos Breukel, een performance van Marina Abramovic, Picasso en de vrouwen, het offerlam van Zurbarán, een *shot* uit de film *Paris, Texas*, de bewegwijzering in de New Yorkse metro en de berg van Cézanne, die de schrijver in ijzige kou en een razende mistral beklom. Een stoet van beelden inspireerde Oek de Jong tot een reeks bijzondere mini-essays, waarin het plezier van het kijken voorop staat.

